

A határportyázó századoktól a határrendészeti kirendeltségekig

VARGA János

A tanulmány a II. világháború utáni határórség megalakulásának 70. évfordulója alkalmából áttekinti az időszak határőrizetének egészét. Vizsgálja a történeti korszakváltás körülményeit, s azokat a határőrszervezeteket, amelyek párhuzamosan működtek honvédelmi és belügyi alárendeltségben, majd az Államvédelmi Hatóság kötelékében, a Belügyminisztérium közvetlen alárendeltségében és – határrendészeti szolgálati ágként – a rendőrség kötelékében. Feltárja a határőrizeti szervezetek elé kitűzött célok, a feladataik, a szervezeti felépítésük és a tevékenységük közötti összefüggéseket.

A tanulmány a magyar határőrizet elmúlt hetven évét a határőrizet-történet jelenleg is tartó korszakának tekinti. A korszak további szakaszainak elkülönítésére azt veszi figyelembe, hogy a határőrizet céljából létrehozott szervezet hol helyezkedett el a magyar államigazgatás szervezetében. Ennek megfelelően négy történeti időszakot különít el:

- Párhuzamos szervezetek honvédelmi és belügyi alárendeltségben: 1945–1949.
- Az Államvédelmi Hatóság kötelékében: 1949–1956.
- A Belügyminisztérium közvetlen alárendeltségében: 1957–2007.
- Határrendészeti szolgálati ágként a rendőrség kötelékében: 2008-tól.

Ebben a felosztásban az egyes szakaszok időtartamát tekintve szembevetendő az aránytalanság, ugyanakkor a választott kritérium jól kifejezi a határőrizetnek tulajdonított politikai, társadalmi jelentőséget és az egyes kormányzatok által meghatározott szerepet. Érthetőek és jól vizsgálhatóak a szervezet elé állított célok, a számára meghatározott feladatok, a szervezeti felépítés és a végrehajtás során alkalmazott tevékenységek.

A korszakváltás körülményei

Európa történetének a trianoni egyezményt megelőző évezredében a magyar királyság államhatárait a folytonos fenyegetések ellenére az aránylag állandóak között találjuk. Hazánk határőrizetének magasztos ügye mégis sokszor olyan bonyolult társadalmi viszonyok között jelent meg, hogy az utókor emlékezete csak nehezen tudja hűen azonosítani a pontos körülményeket. A változásokat tanulmányozva azt látjuk, hogy a mozgatórugók történelmi sorsfordulóinkhoz, a társadalmi evolúció kiemelkedő eseményeihez kötődtek.

A téma kutatója már rövid szemlélődés után érzékeli, hogy a digitális világban nagymértékben megváltoztak a történeti visszatekintés feltételei. A könnyebben elérhető irattári anyagok és az elmélyült tudományos tanulmányok mellett az elmúlt évtizedekben több volt határőr tollából jelent meg önéletrajz vagy önéletrajzi ihletésű tanulmány, napló, novellakötet, regény. Az emlékezetet élénkítik a Facebookon, YouTube-on közzétett személyes élmények, képek, dokumentumok. A közösségi hálón önszerveződő csoportok élük újra az egykori szolgálati évek eseményeit, táplálják a határőrbüszkeséget és -identitást. Mindez egy adósságunkra is fényt vet: még nem tártuk fel kellően a II. világháborúban a haza védelmében helytálló határőrök történetét. Fontosnak vélem, hogy legalább egy pillantást vessünk arra, hol voltak, mit tettek ebben az időszakban a „letűnt” kor határőrei.

A II. világháború utáni határőrség megalakulásának bonyolult viszonyait jól szemlélteti Váci Mihály *Azóta* című, 1970-ben írt versében, amelyben sorra veszi azokat a második világhétség óta bekövetkezett történéseket, amelyek miatt a jóra összeesküvőknek újra és újra neki kell látniuk „megcáfolni e történelmet, s felhozni valamit az emberiség mentségére”.

*„1945. május nyolcadikán véget ért a második világháború.
Új időszámítást vezettek be.
Meghirdették a világbéke korszakát.*

És azonnal nekiláttak.

*Fogságba terelték a különböző közkatonák millióit,
százazreket őriztek a világ annyiféle megfigyelő táboraiiban,
tízezreket vetettek börtönbe a béke glóbuszán,
kémek és ellenkémek, árulók és hitvallók
százait ítélték el történelmi ragyogású perekben”¹*

Az 1932-ben megalapított Magyar Királyi Határőrséget 1938. október 1-jétől a Honvédelmi Minisztériumhoz rendelték, ahol határ vadász-alakulatokká szervezték, amelyek a határőrizet mellett a határvédelmet is ellátták. Az országgyarapítás következtében a magyar államigazgatással együtt a határőrszervezetek is előrevonultak a régi-új határokig, ám néhány év után visszatérésre kényszerültek. A II. világháború végén a határvédelmi rendszer összeomlása a határ vadászok számára véres harcokban való részvételt, visszavonulást is jelentett. Románia 1944. augusztus 23-i átállása után Erdélyben a szovjet haderővel kerültek szembe, amely napokon belül a határőrszervezetek működési területére, ezzel együtt a keleti Kárpátokban kiépített Árpád-vonalhoz ért.

Lászk György honvéd a 22. határ vadász-zászlóalj aknavető szakaszának tagjaként 1944. szeptember 28-án a Borsai-hágó területén került harcba az ellenséggel, s 1944.

---

1 Váci Mihály versei.

május 10-én Berlin alatt esett amerikai hadifogságba, amelyből Dániában, féléves raboskodás után szabadult.²

Szepesvári Béla hadnagy 1940. július 4-én végzett a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián, s a 24. honvéd-határ vadászszázadnál kapta meg első tiszti beosztását. Szakaszparancsnokként vett részt az erdélyi bevonulásban. Huszton, Csíkszeredán, Gyimesfelsőlokon, Kolozsváron szolgált. A kolozsvári 60. portyázó osztály 2. századának parancsnokaként 1944. szeptember 4-én erőszakos harcfelderítést végrehajtva kezdte el a harci cselekményeket, amelyek végén a Szent László Hadosztály századparancsnokaként 1945. május 10-én Ausztriában, a Grazhoz közeli Deutschlandsbergnél esett angol fogságba, amelyből 1947. május 1-jén szabadult. Segéd munkásként tudott elhelyezkedni, 1948-ban katonai vonalon B listázták, elvették rendfokozatát, de 1996-ban rehabilitálták, őrnaggyá léptették elő,³ s ma már nyugállományú alezredes.

Sebő Ödön hadnagyot 1942. december 6-án avatták tisztté, s a 32. határ vadász-zászlóalj gyimesfelsőlóki tisztesiskolájára került, éppen – az időközben már ehhez a zászlóaljhoz áthelyezett és rendfokozatban előléptetett – Szepesvári Béla főhadnagy alárendeltségébe. 1944-ben már a gyimesbükki őrs parancsnokaként szolgált, majd augusztus 28-án egy harcsoport parancsnokaként szervezte meg a Gyimesi-szoros védelmét. A heves harcok során a túlerőben lévő ellenség bekerítéséből szeptember 16-án kezdtek meg a kitörést. Ennek sikeres végrehajtása után, folyamatos harcok közepette Erdélyen, Szlovákián, Csehországon át Németországba vezette halálra ítélt zászlóalját, ahol amerikai hadifogságba került. Franciaországi hadifogolytáborokat is megjárva 1946 tavaszán tért haza. Bár a székesfehérvári 2. honvéd-kerületparancsnokság igazoló bizottsága július 17-i határozatában igazoltnak minősítette, ám a Honvédelmi Minisztériumban alakított bizottság szeptember 27-én elbocsátotta a közszolgálatból.⁴

A vesztes háború és a politikai rendszerváltás együttes következménye volt, hogy a korszakváltás során a régi és új határőrök nem adhatták át egymásnak a váltóbotot. A kivételek között emlékezhetünk meg Bajnóczi (Babula) Gyula főtörzsőrmesterről, akit 1939 márciusában helyeztek át az 57. határ vadász portyázó osztályhoz a szlovák határra, a rárópusztai őrsre, őrsparancsnoki beosztásba. Pozsonybesztercén esett orosz fogságba 1945. április 3-án. A fogságból való visszatérte után „igazoltnak” minősítették, és 1946 szeptemberében a 3. határ vadász-zászlóalj 8. századának parancsnokaként kapott beosztást Ipolytarnócon. Zászlóaljparancsnoka Maléter Pál alezredes lett. 1949. augusztus 18-án, este 20 órakor letartóztatták, és a budapesti Margit körüti politikai fegyházba szállították. Ott magánzárkába zárták 42 napra, hogy gondolkozzon, mit csinált 1944 szeptemberében az alsósztrégovai határon. A hadbíróóság zárt tárgyaláson első fokon halálos ítéletet kért ellene. A fellebbezés után már nyilvános tárgyalásra került sor, amelyen felmentették a vádak alól. A felmentés után visszahívták, hogy teljesítsen további szolgálatot, de ő ezt már nem vállalta, és leszerelt.⁵

2 Kasuba-Zahorán (2015) – a honlapon 237 honvéd visszaemlékezései érhetők el.

3 Szepesvári (2006)

4 Sebő (2008)

5 Bajnóczi (2015)

Párhuzamos szervezetek honvédelmi és belügyi alárendeltségben

1945-re a magyar határőrizeti rendszer teljesen felbomlott, s romjain éles viták után két párhuzamos szervezet jött létre, osztozva a feladatokon. A Honvédelmi Minisztérium érvei szerint a rendőrség „mint harcra nem képzett és arra nem szervezett fegyveres testület, az országhatár biztosítására nem képesített alakulat, ezért nem veheti át teljes felelősségérzettel az ország biztonsága, megóvása terében a határőrség feladatát, főleg mint ahogyan a Belügyminiszter úr tervezi: mint vezető fegyveres testület, a határon szinte a honvédség fölé helyezkedve...”⁶ Az azóta eltelt idő távlatából úgy tűnik, hogy nem a szakmai vitákban, hanem az újabb vesztes világháborút kísérő politikai körülményekben rejlett a kompromisszumos megoldás.

A Honvéd Határőrség felállítását a „honvédelmi határszolgálat ellátására” a honvédelmi miniszter 1945. február 23-án, az 1939. II. tc. 14. §-a alapján rendelte el, s 1945. május 14-én már meg is alakult az 5025 fős szervezet. A 27 portyázó század 150 őrsén a határvadászok rendkívül nehéz körülmények között teljesítették szolgálatukat. A 31 fős őrsők 14-15 km-es határszakaszt őriztek. A gyengén felszerelt, híradó eszközök nélküli járőrökre épített egyvonalas, tartalék nélküli határőrizeti rendszer csak korlátozott feladatok végrehajtására volt alkalmas, lényegében csak az államhatár megfigyelését biztosította. Nem volt képes megakadályozni a tömeges csempészetet, elfogni a – gyakran fegyveres – határsértőket, felszámolni a jól szervezett fegyveres bandákat. Ugyanakkor a *fegyveres bandák elleni harcban* nemcsak saját működési területükön, hanem az ország mélységében (pl. 1945 őszén a honvédhadosztályok kijelölt alegységeivel együtt a Bakonyban)⁷ is részt vettek a határőrök.

A Magyar Állami Határrendőrséget a határrendészeti feladatok ellátására s elsősorban a határforgalom-ellenőrzés végrehajtására a belügyminiszter – a Magyar Királyi Határrendőrség felállítására vonatkozó 1903. VIII. tc.-et átdolgozva, aktualizálva – az 145.389/1945. IV. 12. BM rendeletével állította fel. A Vidéki Főkapitányság alárendeltségében, de a vármegyei, városi vagy járási kapitányságoktól és a községi rendőrbiztoságoktól függetlenül, önállóan működött.⁸

A négyezer fő körüli, gyakran változó létszámú határrendőrség a tevékenységének megkezdésekor 26 kapitányságból és az alájuk rendelt 179 őrsből állt. Egy kapitányságon 53 fő szolgált:

- 1 parancsnok (rendőr őrnagy vagy százados),
- 1 parancsnokhelyettes (rendőr főhadnagy),
- 1 őrszemélyzeti parancsnok (rendőr főhadnagy vagy hadnagy),
- 4 detektív,
- 1 segédhivatali tisztviselő,
- 44 fő örlegénység.

6 Szócs (1975)

7 Keserű–Parádi (1990) 102.

8 Lásd még: Gáspár (2006) 61–66.

Egy tiszti őr létszáma 43 fő volt:

- 1 parancsnok (rendőr hadnagy),
- 1 parancsnokhelyettes (rendőr alhadnagy),
- 4 detektív,
- 37 fő őrlegénység.

Egy nagy létszámú őrön 1 tiszthelyettes és 19 fő őrlegénység, míg egy kis létszámú őrön 1 tiszthelyettes és 11 fő őrlegénység szolgálhatott.⁹ A kezdeti viták és súrlódások ellenére a két szervezet tevékenysége – sikeres együttműködésük eredményeként – jól kiegészítette egymást. Ezt egyértelműen igazolták a szervezett áru-, ember- és fegyvercsempészbandák felszámolására irányuló soproni és csengeri razziák.

Az Államvédelmi Hatóság kötelékében

A kommunista hatalomátvétel átformálta a magyar társadalmat. Az erőteljes orosz hatás következménye lett az is, hogy a két világrendszer éles, közvetlenül háborúval fenyegető szembenállása előtérbe helyezte a katonai határőrizetet (határbiztosítást, határvédelmet). Ugyanakkor itt vette kezdetét új ideológiai alapokon az emberek, eszmék, információk szabad áramlásának megakadályozására, illetve teljes ellenőrzésére való törekvés s az ennek megvalósítására hivatott, totalitásra törekvő határőrizet.

A 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságából és a Honvéd Határőrségből 1950. január 1-jével létrehozta a Minisztertanács felügyelete alá tartozó Államvédelmi Hatóságot. A határőrizet elvesztette rendészeti jellegét, katonai alapokon szerveződött újjá és pártirányítás alá került. Gáll István novellái érzelmekkel telve tárják elénk a személyi állomány összetételi változásának feszült légkörét. A még meglévő határvasz tiszti állományt, akiket a régi határvasz-sapkáról neveztek „tollasok”-nak, végleg felváltották a „káderek”, akiket akkortájt haladéktalanul a határra irányítottak.¹⁰ A rendelet szerint a határrendőrség is megszűnt, s a határforgalom ellenőrzését végrehajtó határrendészeti kapitányságok közvetlenül a határőrség alárendeltségébe kerültek. A határőr-parancsnokság közvetlen alárendeltségébe került a Budapesti, valamint a Dunaföldvári Folyami és Légi Forgalmellenőrző Pont (FEP). A kilenc határőr-kerületparancsnokság és az önálló zászlóalj a területi elhelyezkedése szerint fogadta be a többi FEP-et. A FEP-eket a forgalom jellege és nagysága alapján kategóriákba sorolták, s az állománytáblázatok szerint 80, 55 vagy 30 fő hivatásos határőrrel dolgoztak. 1951. január 3-tól század-, illetve szakaszszereffel sorállományúakat is biztosítottak a kutatói, biztosítási és mélységi ellenőrzési feladatok ellátásához.

Az immár 17 777 fős határőrség tovább összpontosította erőfeszítését a szocialista világrendszer határainak is tekintett nyugati és déli viszonylatban. A létszám növekedésén túl a határővezet és a határsáv intézménye, a robbanó műszaki zár, a mozgást gátló akadályok széles körű alkalmazása, a nyomsvív stb. jelentős hatással volt a ha-

⁹ 1. számú melléklet a 145.389/1945. IV. 12. BM rendelethez. Határrendőrség szervezete.

¹⁰ Gáll (1982) 17.

tárórizet rendszerére. A déli és a nyugati határszakaszon elkezdődött a totális határőrizeti rendszer kiépítése. 1950-ben a déli, majd 1952-ben a nyugati határszakaszon is 15 km-es határövezetet, ezen belül 500 és 50 m-es határsávot hoztak létre, amelyekbe csak rendőrségi, illetve határőrségi engedéllyel lehetett belépni. Az 50 m-es határsávba csak határőrök mehettek be. Ezt a szabad mozgást és a mezőgazdasági művelést egyaránt korlátozó újabb intézkedést biztonsági rendszabállynak is tekinthetjük, különösen annak fényében, hogy sok határőr és ügynök figyelmetlenségéből vagy az esőzések során elmosódott aknákra véletlenül rálépve megcsonkult vagy életét veszítette. A nyugati határszakaszon a határvonal mellett négyzethálós rendszerű, szögesdrótból készült műszaki zárat építettek ki. Délen és nyugaton is gyalogsági aknamezőt telepítettek az államhatár mentén 318 km hosszúságban.

1953. július 15-től az Államvédelmi Hatóság a Belügyminisztérium alárendeltségébe került. A határőrséget és a karhatalmat közös parancsnokság vezette. A nyugati határszakasz őrizetét megerősítették, amelynek részeként belső átcsoportosítással megnövelték a nyugati kerületek létszámát. A lakosság bevonásának szervezett formája volt a hazafias együttműködő csoportok tevékenysége. Az 1950–1955 közötti 8705 határsértő-elfogásból 875 valósult meg a támogatásukkal.¹¹ 1956-ban a nyugati és a déli határszakaszon felszedték az aknamezőt. Délen a drótkerítés alkotta műszaki zárat is megszüntették, könnyebbé tették a határterületi lakosság mozgását.

A Belügyminisztérium közvetlen alárendeltségében

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a szocialista államigazgatás átalakult. Az Államvédelmi Hatóság megszűnt, a határőrség önálló országos hatáskörű szervezetként a Belügyminisztérium közvetlen alárendeltségébe került. Hivatásos állományja ismét jelentős mértékben kicserélődött. A határőrizet erő kifejtését nyugaton tovább összpontosították, s már 1957 elején újratelepítették az aknamezőt. Szigorították az adminisztratív intézkedéseket, s ennek részeként jugoszláv viszonylatban visszaállították a határövezetet.

A határőrizet nyugati és déli viszonylatban adminisztratív eszközökkel való további erősítése mellett a határőrség vezetése a többi viszonylatban kereste az új megoldásokat, s ennek részeként már 1960–1965 között jelentős energiát fordított a hivatásos állománnyal végrehajtható határőrzés lehetőségeinek tanulmányozására is. Csehszlovákia magyar viszonylatú, hivatásos állományú határőrizeti szervei tevékenységének elemzése után 1961 áprilisától 1962 szeptemberéig hat kísérleti őrs működött: Battonyán, Gyulaváron, Nyírábrányban, Csengerben, Hidasnémetiben és Ipolytarnócon. A kísérlet előtti 25–30 fős vegyes (hivatásos és sorozott) állomány 10 fős hivatásos állományra csökkent: 1 parancsnok (tiszt), 1 parancsnokhelyettes (tiszthelyettes), 8 beosztott területfelelős (tiszthelyettes). Az őrsök működési területét 3–4 kisebb területre (szektorokra) osztották, amelyeken a területfelelősök a személyes felelősség elve alapján teljesítették szolgálatukat.

¹¹ *Határőrség 1906–1945–2007.* 17.

A kísérlet a legtöbb területen pozitív eredményeket hozott. Ezek közül kiemelkedő a határőrizeti eredmények javulása, valamint az erő- és eszközszükséglet csökkenése. A fellelhető dokumentumok szerint a megfelelő felkészültségű tiszthelyettes-állomány hiánya okozta a legtöbb gondot, s ez vezetett a kísérleti őrsök megszüntetéséhez, azzal a kitételrel, hogy 2-3 év múlva újból megvizsgálják az áttérés lehetőségeit.

A határőrség országos parancsnoka 1964 októberében javaslatot is tett „a baráti viszonylatú határszakasz hivatásos tiszthelyettesi állománnyal való őrzésének megvalósítására”, ám figyelemre méltó, hogy az már több helyen eltért az eredeti elképzeléstől. A hivatásos állományú határőrizeti rendszert ugyan továbbra is perspektivikusnak tekintette, és célszerűnek tartotta több lépcsőben való bevezetését, de már nem egyenmű szervezetre s a végrehajtásban nem csak az őrsökre gondolt: „A kerületek törzseinél célszerű tartalék századot szervezni a jelenlegi kommandáns szakaszok és tartalék őrsök állományából, azzal a feladattal, hogy az objektumőrzést, szükség esetén razziaikat, őrsök megerősítését, terepszakaszok lezárását hajtsák végre.”¹² Habár a javaslat akkor nem valósult meg teljes értékűen, a tapasztalatok minden bizonnyal jól hasznosultak a határőrség rendszerváltás utáni átszervezései során.¹³

A déli határövezet 1965-ben, a nyugati 1969-ben szűnt meg. Az aknamező felszedése 1971-ben fejeződött be, helyette elektromos jelzőrendszert építettek ki. A határőrizet erőinek és eszközeinek alkalmazását összehangolták, s ezt alátámasztja a Belügyminisztérium Filmstúdiójának „oktatófilmje a határőrizet eredményes kivitelezéséről, mely ötvözi a modern jelzőrendszer adottságait az élő erők szakszerű fellépésével. A jelzőrendszer minden kiváló tulajdonsága mellett ugyanis a határőrizet végrehajtásában a döntő szerep az élő erőknek jut, és az ő maximális hatékonyságától (sic!) függ.”¹⁴

Miközben a határsértők módszerei és eszközei folyamatosan megújultak, az 1970-es évek elejétől beszűkültek a határőrizeti tevékenység hatékonysága biztosításának további mennyiségi forrásai. A határforgalom-ellenőrzés és a biztosítási feladatok egyre nagyobb erő- és eszközigényét belső átcsoportosítások révén kellett biztosítani. Ebben a helyzetben a hangsúly a szervezet és a tevékenység rendszerének minőségi fejlesztésére, a belső tartalékok feltárására és mozgósítására tevődött át. Különös figyelmet érdemelnek azok a módszerek és formák, amelyek rendszerbe foglalták az első lépcső aleggységei, illetve az első és második lépcső aleggységei közötti együttműködést, s az adott határőrizeti-operatív helyzetben megteremtették az erőkifejtés összpontosításának és rugalmas áthelyezésének határőrkerület-szintű feltételeit.

Javultak a kapcsolatok a határterületi lakossággal. Szerepet játszott ebben a magyar állampolgárok külföldre utazásának megkönnyítése az 1970-ben életbe lépett új útlevéltörvénnyel. A határforgalom fellendülését elősegítette a határátkelőhelyek bővítése, az új határátkelőhelyek megnyitása, a jugoszláv–magyar, a magyar–román és a magyar–szovjet kishatárforgalmi egyezmények életbelépése is. 1971-ben már a határsértők közel egyharmadát fogták el az önkéntes határőrcsoportok segítségével.

12 Javaslat a baráti viszonylatú határszakasz hivatásos tiszthelyettesi állománnyal való őrzésének megvalósítására.

Határőrség Irattár 03065/1965.

13 Varga (1999) 18–19.

14 *A határőrök tevékenysége.*

A rendszerváltás előtti határőrség főbb azonosítási jegyeit az határozta meg, hogy a fegyveres erők része volt, ennek megfelelő szervezettel. Szervezetszociológiai értelemben a szervezeti életre a katonai szervezetek keleti modellje volt jellemző, amely kizárta az autonómiákat, nem a funkcionalizmus szerint szakosodott, az intézményi jelleget ideológiákkal töltötte ki. Az életmódelemek közötti egyenlőtlenséget elméletekkel, jelképekkel egyenlítette ki. A hivatásos jelleget csak elvi, politikai irányítás mellett engedte meg.¹⁵ A működést nem törvények szabályozták. Feladatait totalitásra törekvő ellenőrzési rendszerrel valósította meg. A szervezeti kultúrát az határozta meg, hogy a végrehajtó szolgálatot alapvetően a nagy létszámú, hatósági jogkörrel nem rendelkező sorkatonák hajtották végre, akiknek tevékenysége az elfogásokra korlátozódott. A belső működést vezetői döntések szabályozták. A nemzetközi együttműködést a Varsói Szerződéshez és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsához való tartozás határozta meg. A megváltozott társadalompolitikai körülmények között a határőr szakemberek is kezdték érzékelni a cél, a feladat, a szervezet és a tevékenység rendszerének ellentmondásait. Megítélésem szerint az ellentmondások zöme a katonai erő rendészeti alkalmazásában rejlett,¹⁶ amely a gyakorlati megvalósulás során nem bizonyult kellően szakszerűnek és hatékornak.

A határőrség történetében 1989-től történelmi jelentőségű változások kezdődtek. A nyugati és déli határon megszűnt a nyomság, az osztrák határon lebontották az elektromos jelzőrendszert. 1989-ben Magyarország csatlakozott a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi egyezményhez. A kormány döntése alapján a határőrség 1989. szeptember 11-én megnyitotta a nyugati határszakasz határátkelőhelyeit az NDK-állampolgárok előtt. A történéseket méltán soroljuk haladó hagyományaink közé, s emlékezünk meg róluk évenként. Hatását jól érzékelteti, hogy az 1989. augusztus 19-ei páneurópai piknik 20. évfordulóján Angela Merkel Magyarországra látogatott, s elmondta, hogy a magyarok bátorsága szárnyakat adott a németeknek: „A történelem egyes emberek kis, de bátor lépéseiből áll. Ami itt történt, az már egy darab történelem. Németország és a német emberek soha nem fogják elfelejteni, amit Magyarország tett azért, hogy ma mindannyian szabadságban élhetünk.”¹⁷

A társadalmi rendszerváltás megteremtette a feltételeket a jogállamiság követelményeinek megfelelő határőrség létrejöttéhez. Átalakulását befolyásolta a feszült nemzetközi helyzet, a délszláv válság is. A jugoszláv polgárháború következtében nemcsak az illegális migrációs hullám erősödött, hanem számolni kellett a harctevékenységek hazánk területére való áttérjedésével is. Ezért a déli viszonylatú határőrszervezeteket megerősítették, a szolgálatellátás intenzitását fokozták, s felállították a páncélozott szállító harcjárművekkel, páncéltörő rakétákkal is felszerelt határrendészeti akciószázadokat. Az elhúzóódó harcok miatt sor került a határrendészeti századok akciózászlóaljakká való fejlesztésére, a Baranya-háromszögben a viszonylati parancsnokság felállítására és működtetésére.

15 Gyurkó et al. (1992) 35.

16 Az 1981-ben Siófokon megrendezett nemzetközi kriminalisztikai szimpozionon tartott előadásában Zentai alezredes, a határőrség határügyi osztályának akkori vezetője a határőr csapatok tevékenységének szerves részeként tárgyalta a forró nyomon üldözést. Lásd: Balázs (1982) 122.

17 Bihari (2015)

Az átalakulás eredményeként a határőrség a demokratikus jogállam követelményeinek megfelelő, kettős rendeltetésű, meghatározóan rendészeti jellegű, európai színvonalú, hatósági jogköröket gyakorló rendvédelmi szervezetté vált. Működésének jogi alapjait megerősítette az Alkotmány módosítása (1993), a rendőrségi (1994), a honvédelmi (1993), az idegenrendészeti (1994), a határőrizeti (1997), a menekültügyi (1997) törvény, valamint a büntető törvénykönyv (1997) és a büntetőeljárásról szóló törvény módosítása, illetve megalkotása. Szervezeti kultúráváltás kezdődött, amely a totális ellenőrzési rendszerek megszüntetésében, a határforgalom elégséges biztonságnak megfelelő szelektív és differenciált ellenőrzésében, az önálló hatósági jogalkalmazói szemlélet kialakításában jelent meg.

1998. április 25-én ünnepélyes körülmények között az utolsó sorkatonák is leszereltek a határőrségtől. A győri határőrkerület északi viszonylatú őrséin működtetett kísérleti szervezetek tapasztalatai alapján többéves előkészítés után megtörtént a hivatásos határőrizeti rendszer kiépítése és ezzel együtt a határőrség szervezetének gyökeres átalakítása. A határőrkerületek igazgatóságokká szerveződtek, majd két igazgatóságot teljesen felszámoltak. A szervezeti élet egészére kiterjedő modernizációs törekvések határozott irányt vettek a rendészeti jelleg kiteljesítéséhez.

A határőrség vezetése minden szervezeti szinten megújította kapcsolatait a civil szervezetekkel. Ennek részeként 1999-ben együttműködési megállapodást kötött az Országos Polgárőr Szövetséggel, főként a határ menti településeken működő polgárőr-egyesületekkel alakítottak ki tartalmas kapcsolatot. Minden határőr-igazgatóságon polgárőr összekötőt jelöltek ki. Az Országos Polgárőr Szövetség Elnökségébe magas beosztású vezetőt delegáltak. Soron kívül megszervezték a polgárőrök speciális képzését. Megalakult a polgárőrség Határőr Tagozata. Megszervezték a határőr-polgárőr közös szolgálatot. Szolgálatból kivont gépjárműveket adták át a polgárőrségnek. Rendszeresen részt vettek a polgárőrség rendezvényein.¹⁸

A nemzetközi kapcsolatrendszer politikai gátjai feloldódtak, így a nemzetközi együttműködés is új alapokra került. 1993 óta évente megrendezték a Nemzetközi Határrendészeti Konferenciát, amelyen hamarosan több mint félszáz ország és számos, migrációval foglalkozó nemzetközi szervezet küldöttsége vett részt, reprezentálva a migrációt kibocsátó, a tranzit- és célországokat, illetve az illegális migráció kezelésében együttműködő országokat és szervezeteket.

Megkezdődött a technikai fejlesztés, amelynek eredményei először az informatikai eszközök alkalmazásában, a híradás minőségi fejlesztésében jelentkeztek. Az uniós csatlakozás szakterületi feltételei 1998–2004 között jöttek létre. Megtörtént a schengeni jogharmonizáció, és a határőrség képessé vált a joganyag alkalmazására. A technikai fejlesztés főként az uniós források segítségével (PHARE, COP programok) felgyorsult. Elkészült, majd a gyakorlati munkavégzésben alkalmazni kezdték a schengeni kézikönyv magyar változatát. A kommunikációs képességek fejlesztése céljából beindultak az intenzív idegen nyelvi felkészítések.

¹⁸ Túrós (2009) 12.

2004. május 1-jére, hazánk uniós csatlakozására a határőrség országos hatáskörű rendészeti szervezetté, nyomozó, idegenrendészeti és szabálysértési hatósággá, közigazgatási szakhatósággá, menekültügyi ügyekben közreműködő szervvé vált, amely az Alkotmány alapján az államhatár őrzése és rendjének fenntartása érdekében az ország területének egészére kiterjedő illetékességgel valósította meg jogszabályokban rögzített feladatait. A határforgalmat 112 határátkelőhelyen ellenőrizte. Az uniós és a schengeni követelmények teljes körű érvényesítésére létrehozta a magyar nemzeti sajátosságoknak megfelelő Integrált Határigazgatási Rendszert (International Border Management – IBM).

Az uniós csatlakozással a nemzetközi együttműködés új dimenziói nyíltak meg. Megteremtődtek az európai információs és más szakmai rendszerekhez való csatlakozás feltételei. A határrendészeti szakmai kultúra unión kívüli terjesztése céljából Magyarország európai méretű projektekbe kapcsolódott be.

2005 októberében a határőrség megalkotta stratégiáját a teljes jogú schengeni csatlakozásig és az azt követő időszakra. A 2007. december 21-én megvalósult¹⁹ schengeni csatlakozáskor az országos parancsnokság közvetlen alárendeltségében működő 10 határőr-igazgatóság helyi szerveként 63 határrendészeti kirendeltség, 15 határvadászszázad, 27 bűnügyi és felderítő szolgálat, 6 idegenrendészeti központ tevékenykedett. 11 500 fős állományából 10 100 volt hivatásos és 1400 polgári alkalmazott. A személyi állomány életkori átlaga 32,7 év volt, s 81,1%-a dolgozott a végrehajtásban.

Határrendészeti szolgálati ágként a rendőrség kötelékében

A határőrség szervezeti hovatartozásával kapcsolatos viták a rendszerváltás időszakában ismét feléledtek. Vezetőinek stratégiai gondolkodása, kezdeményezőkézsége, a határőrizeti helyzet éles változásaira való hatékony reagálása azonban az önálló működés mellett szólt. Sokan érveltek azzal, hogy az Európa több országában végbement integrációs folyamat a külső körülmények hatására, pontosabban az uniós és a schengeni csatlakozás következményeként Magyarországon is feltétlenül be fog következni.

A nemzetközi összehasonlítások tükrében ugyanakkor nincs erre vonatkozó bizonyosság. Ezt jól szemlélteti, hogy a „volt Csehszlovákiában az államhatár védelmi rendszer megváltozása, a rendőrség és határőrség integrációja az 1991. évi 333. és 334. törvénnyel fejeződött be. Egyúttal a Határőrség határrendészetté vált, és hivatásos rendőrök teljesítettek szolgálatot. Ebben az időszakban a katonai jellegű határőrizetet felváltotta a rendészeti határőrizeti tevékenység.”²⁰ Ausztriában „2005. 07. 01-i hatállyal került sor a rendőrség és csendőrség összevonására, amely testület a Szövetségi Rendőrség egységes rendvédelmi testületévé vált. Ezt az integrációt Ausztriában a rendészeti igazgatás megújulásának 1945 óta egyik legnagyobb projektjeként tartják számon.”²¹

¹⁹ A légi határellenőrzés terén csak 2008. március 31-én lépett életbe.

²⁰ Balga (2009) 25.

²¹ Handler (2009) 33.

Az uniós jog egyáltalán nem tartalmaz a határőrök szervezeti hovatartozására vonatkozó kötelező szabályozást, sőt azt egyértelműen nemzeti jogkörnek tekinti, hiszen a Schengeni határ-ellenőrzési kódex fogalom meghatározása szerint a határőr „olyan tisztviselő, aki a nemzeti joggal összhangban a határátkelőhelyen, az államhatáron vagy az államhatár közvetlen közelében teljesít szolgálatot, és aki e rendelettel és a nemzeti joggal összhangban határellenőrzési feladatokat végez”.²²

Zsinka András egyértelműen fogalmaz a rendészeti integráció megvalósulásának magyar indokáról: „A kormányprogram a közigazgatás korszerűsítését kiemelt feladatként határozta meg, illetve a Konvergencia Program az államigazgatás kiadásainak csökkentését írta elő. Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló, 2118/2006. (VI. 30.) Korm. határozat a rendészeti szerveket érintően – többek között – a rendőrség és a határőrség integrációjának végrehajtását határozta meg. A végrehajtást közel egyéves munkában a – külön e célból létrehozott – szakmai bizottságok a szakszervezetekkel együttműködve készítették elő. Elkészültek az integráció szabályozási dokumentumai. Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2007. október 3-án jóváhagyta az integrált rendőrség területi és helyi szerveinek 2008. január 1-től engedélyezett státuskeretét, valamint az Országos Rendőr-főkapitányság, a Köztársasági Őrezred, a Nemzeti Nyomozó Iroda, a Készenléti Rendőrség, a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság, a Budapesti Rendőr-főkapitányság, a megyei főkapitányságok, valamint a 7 regionális gazdasági ellátó szerv 2008. január 1-jétől hatályos szervezési állománytáblázatát. Az új integrált szervezetben az engedélyezett rendszeresített státusok száma 45 000 fő.”²³

A végrehajtás során a Határőrség Országos Parancsnoksága a rendőrség országos szerveibe, a tíz határőr-igazgatóság a megyei rendőr-főkapitányságok szerveibe integrálódott. A schengeni tagság miatt az 1103 km hosszú belső határok őrzetének megszüntetésével az 51 határrendészeti kirendeltség közül 29 látta el továbbra is feladatát az 1139 km hosszú schengeni külső határszakasszal rendelkező megyei rendőr-főkapitányságok szervezetében.

Az integráció társadalmi megítélése sokszínű volt. „A Polgárőrség nem örült a Határőrség integrációjának!”²⁴ Ráadásul ebben az időszakban nem csak azok a határőrök léptek ki a hivatásos szolgálatból, akik nem kívántak a rendőrség kötelékébe átlépni, sokan választották a nyugállományba vonulást is. „Jelentős volt az az állomány, amely elhagyta az állami rendészeti szervezeteket, és amely megjelent a civil szférában. Ezzel kénytelenek vagyunk számolni, hisz igen jól fölkészült szakemberek érkeztek a különböző testületektől.”²⁵ A schengeni csatlakozás után a regionális együttműködés és a

22 Az Európa Parlament és a Tanács 562/2006/EK rendelete (2006. március 15.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról. I. cím, 2. cikk, 13.

23 Zsinka (2009) 42.

24 Túrós uo.

25 Német (2009) 14.

FRONTEX²⁶ keretében megvalósuló közös akciók jelentősen hozzájárultak a magyar s egyben az uniós külső határok eredményes őrizetéhez.

2015-ben az Európai Unióba irányuló tömeges méretű migráció jelentősen hatott a magyar határigazgatás egész rendszerére. A Határrendészeti Igazgatóság 2015. szeptember 15-én kezdte meg szakmai tevékenységét a rendőrség határrendészeti szolgálati ágában. A Készenléti Rendőrség 2106 fős új szervezeti egysége a Készenléti Rendőrség vidéken elhelyezkedő bevetési osztályaiból, valamint mélységi ellenőrzési osztályaiból alakult. Az országos rendőrfőkapitány a Határrendészeti Igazgatóság két határvadász bevetési főosztályához hat határvadász bevetési osztályt rendelt. Feladatuk az államhatár védelmének és rendjének további megerősítése. Megkezdődött az államhatár őrizetével és rendjének védelmével kapcsolatos jogi szabályozás helyzetéhez illő szigorítása, déli viszonylatban a műszaki zár telepítése, a nemzetközi együttműködési rendszer továbbfejlesztése.

Összegzés

A II. világháború utáni határőrségek gyakran változó körülmények között működtek. Az egyes országos hatáskörű szervezetek elé kitűzött célok, a számukra meghatározott feladatok végrehajtása a szervezetek folyamatos átalakítását eredményezte területi és helyi szinteken is. Területi szinten határvadász-zászlóaljok, határőrezredek, határőrkerületek, határőr-igazgatóságok működtek. Helyi (végrehajtó) szinteken gyakran váltották egymást határportyázó századok és őrsök, határrendőr-kapitányságok és őrsök, önálló határőrőrsök, forgalom-ellenőrző pontok, tartalék őrsök, mélységi őrsök, tartalék századok, szállító, híradó és műszaki alegységek, határőrizeti kirendeltségek, határforgalmi kirendeltségek, bünyügyi felderítő szolgálatok, határrendészeti akciószázadok, határvadászszázadok, bevetési osztályok, mélységi ellenőrzési és közterületi támogató alegységek. Mára új végrehajtó szervezeti elemként megjelentek a határvadász bevetési osztályok is.

Az államhatár védelme, őrizete, a határrendészet olyan feladat, amely elméletben és főként gyakorlatban nehezen határolható el más területektől. Ez is az oka annak, hogy a feladat végrehajtására létrehozott szervezetek minősége és hovatartozása gyakran változott, és viták kereszttüzében állt. Megállapítható ugyanakkor, hogy a II. világháború óta működő – akár rendészeti, akár katonai jellegű – határőrizeti, határrendészeti szervezetek mindegyike a rendvédelmi szervekre jellemző tevékenységformákkal hajtotta végre békeidőszaki feladatait, s ez megerősíti a határőrzés során fennálló törvényszerűségek és elvek hosszú távú érvényét, tendencijellegét. A múltbéli példák hasznos tapasztalatokat jelenthetnek a rendőrség határrendészeti tevékenységének korszerűsítésekor is.

---

²⁶ *European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union* – Az Európai Unió Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség, közhasználatú magyar megnevezéssel: Európai Határőrizeti Ügynökség.

A sokak által Cicerótól eredeztetett római közmondás, „*Historia est magistra vitae*” („A történelem az élet tanítómestere”) magyarázata szerint sokat lehet tanulni a régi emberek hibáiból és erényeiből. A határőrizet történetének utolsó hetven évét feldolgozva és újból áttekintve egyetérthetünk ezzel. Ám azt is láthatjuk, hogy bőven vannak még lehetőségek a kutatások folytatására, a fehér foltok eltüntetésére, a jelenre és a jövőre vonatkozó következtetések levonására. A téma folytatására jó alkalmunk lesz 2016-ban, a Magyar Királyi Határrendőrség felállításának 110. és a Magyar Határrendőrség megalakulásának 70. évfordulója alkalmából megrendezett konferenciákon, megemlékezéseken.

IRODALOMJEGYZÉK

1. számú melléklet a 145.389/1945. IV. 12. BM rendelethez. Határrendőrség szervezete.
A baráti határszakaszon működött kísérleti őrsokról a Belügyminiszternek készített jelentés. BM. Hőr. Opság. Irattári sz.: 01810/1964.
- A határőrös tevékenysége.* (2015) Forrás: http://film.indavideo.hu/video/f_a_hatrr_rs_tevkenysge (2015. 07. 06.)
- Az Európa Parlament és a Tanács 562/2006/EK rendelete (2006. március 15.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról.
- Bajnóczi Gyula (2015): *Az őrsparancsnok.* Forrás: www.hatarvadasz.hu/Irodalom/bajnoczigyula/index1.html (2015. 08. 17.)
- Bakondi György – Sándor Vilmos – Szabó József (szerk.) (1993): *A magyar határőrség a rendszerváltás folyamatában: Tanulmány.* Budapest, BM Kiadó.
- Balázs László (szerk.) (1982): *XIII. Nemzetközi Kriminálisztikai Szimpozion.* Budapest, BM Kiadó.
- Balga, Jozef (2009): A rendőrség és határőrség integrációjának tapasztalatai a volt Csehszlovákiában. A szlovák határrendészeti szervek helyzete és tevékenysége. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz. 25-30. oldal.
- Bihari Dániel (2015): Bulizás közben lebontottuk a határzárát. Forrás: www.hir24.hu/tech-tud/2015/08/19/bulizas-kozben-lebontottuk-a-hatarzarat (2015. 08. 9.)
- Előterjesztés a baráti viszonylatú határszakasz hivatásos tiszthelyettesi állománnyal való őrzésének megvalósítására. 1985. Budapest, BM Határőrség Országos Parancsnokság. Irattári sz.: 0305/1965.
- Fórizs Sándor (2015): Az államhatár műszaki megerősítésének kezdete 1948-ban. In: *Hadtudomány*, 25. évf. elektronikus sz. 101–110.
- Gáll István (1982): *Kalendárium.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Gáspár László (2006): A Magyar Állami Határrendőrség helye, szerepe a magyar határőrizet fejlődéstörténetében. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 3. évf. 1. sz. 61–66.
- Gáspár László – Tátrai Miklós (2011): *Zöld mezőben csillagok. Fejezetek a határőrség történetéből.* Budapest, ORFK.
- Gyurkó Pál et al. (1992): *A társadalmi értékrend tükröződése a határőrség hivatásos állományának gondolkodásában (1989–1992).* Budapest, BM Kiadó.
- Handler, Karl (2009): Az osztrák tartományi csendőrség határszolgálatának rendőrséggel történt fúziójának tapasztalatai illetve a magyar rendőrség és határőrség integrációjának hatásai Ausztriára. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz. 31–34.
- Határőrség 1906–1945–2007.* A Határőrség jubileumi kiadványa, szerző, szerkesztő nélkül. Budapest, 2007.
- Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz. (2009)

- Javaslat a baráti viszonylatú határszakasz hivatásos tiszthelyettesi állománnyal való őrzésének megvalósítására. Határőrség Irattár 03065/1965.
- Kasuba István – Zahorán Attila (2015): *Lászk György honvéd visszaemlékezése*. Forrás: [www.hatarvardasz.hu/Irodalom/index7.html#\(1\)](http://www.hatarvardasz.hu/Irodalom/index7.html#(1)) (2015. 08. 17.)
- Keserű István – Parádi Imre (1990): *Határőrizetünk (1867–1990)*. Budapest, Határőrség.
- Nagy György (1984): *A határforgalom ellenőrzés és az útlevelek rövid története*. Budapest, BM Kiadó.
- Német Ferenc (2009): A Rendőrség és a Határőrség integrációjának a magánbiztonsági szférában érzékelhető hatásai. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz. 14–18.
- Sallai János (2015): A magyar rendészettudomány etablációja. In: *Magyar Rendészet*, 15. évf. 6. sz. 5–28.
- Sebő Ödön (2008): A halálraítélt zászlóalj. Gyimesi szoros 1944. Budakeszi, Budakeszi Kultúra Alapítvány.
- Szepesvári Béla (2006): *A hazáért mindhalálig. Háborús napló*. Budapest, magánkiadás.
- Szóts Ferenc (szerk.) (1970): *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért*. Budapest, BM Határőrség.
- Szóts Ferenc (szerk.) (1975): *Fejezetek a határőrség történetéből*. Budapest, BM Határőrség.
- Túrós András (2009): A Rendőrség és a Határőrség integrációjának a Polgárőrségre gyakorolt hatása. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz.
- Váci Mihály versei. Forrás: www.mesivilaga.eoldal.hu/cikkek/versek/vaci-mihaly-versei.html (2015. 07. 30.)
- Varga János (1999): A magyar határőrizeti szervek reagáló képessége (1987–1989). In: *Rendvédelmi Füzetek*, 26. füzet. 1–23.
- Varga János (2006): A határrendészet evolúciójának főbb csomópontjai és azok képzéssel kapcsolatos összefüggései Magyarországon 1945–2006 között. In: *Magyar Rendészet*, 6. évf. 4. sz. 24–27.
- Virányi Gergely (1991): *A főiskolai határőr tisztképzés helyzete, korszerűsítésének feladatai, lehetőségei*. Szentendre, Kossuth Lajos Katonai Főiskola.
- Zsinka András (2009): Az integráció humán erőforrás-gazdálkodási mérlege. In: *Határrendészeti Tanulmányok*, 6. évf. 3. sz.

SUMMARY

From Border Guard Companies to Border Policing Offices

VARGA János

On the occasion of the 70th anniversary of the foundation of the Border Guard after the 2nd World War, the study gives an overview of the border guarding activities conducted since then. It examines the state of affairs at the beginning of a new historical era and the various border guard organisations that first operated simultaneously, subordinated to the Ministry of Defence and to the Ministry of Interior, later as part of the Hungarian State Protection Authority (Államvédelmi Hatóság), then directly subordinated to the Ministry of Interior, while at present border guards work within the Police Force, as the border policing branch of the service. The paper also explores the relationships between the objectives set before the border guarding organisations, their tasks, organisational structure and activities.